

**Lev
~~uden~~
~~vold~~**

**Socialfaglig definition
af psykisk vold
i nære relationer**

Indhold

Baggrund og formål	2
Socialfaglig definition af psykisk vold i nære relationer.....	3
Uddybninger af definitionen	4
Uddybninger af adfærd og handlinger.....	4
Kendetegn ved den psykiske vold	5
Risikofaktorer og konsekvenser	6
Litteraturliste	7

Baggrund og formål

Med den kommende kriminalisering af psykisk vold tager vi et stort skridt i håndteringen af denne voldsform. Imidlertid vil det ikke være al psykisk vold, der vil være strafbart fremadrettet. Her præsenteres derfor det, vi kalder en socialfaglig definition af psykisk vold, der er henvendt til de mange fagfolk uden for politi og retsvæsen, der møder psykisk vold. Den socialfaglige definition synliggør dermed en bredere forståelse af psykisk vold end den strafferetlige definition.

En fælles socialfaglig definition og forståelse af psykisk vold skal skabe et fælles udgangspunkt blandt de fagprofessionelle, der skal spotte volden og forebygge, at den udvikler sig. Kun, hvis det er klart, hvad vi taler om, bliver det lettere at sætte tidligere ind over for volden. Forhåbningen er samtidig, at den socialfaglige definition – sammen med kriminaliseringen – vil skabe en øget bevidsthed om psykisk vold.

I udviklingen af definitionen har vi taget afsæt i både praksiserfaringer og forskning om vold. Psykisk vold er et fænomen, der begyndte at vække opmærksomhed i slutningen af 1970'erne, hvor fortællinger fra voldsudsatte kvinder på krisecentre synliggjorde, at de ikke blot oplevede fysisk vold, men også var mål for ikke-fysiske overgreb. Forståelser af psykisk vold er derfor især udviklet ud fra kvinders voldserfaringer. De seneste år er der kommet flere praksiserfaringer med voldsudsatte mænd, omend dokumentation af denne endnu er sparsom. Sideløbende med praksisbeskrivelser af psykisk vold, har der fra 1990'erne udviklet sig et forskningsområde om psykisk vold, der trækker på flere discipliner – særligt kønsstudier, psykologi, kriminologi, socialområdet og sundhed. Ligesom der i forskningen har været et særligt fokus på børn og vold. I 2014 har Danmark desuden tilsluttet sig Istanbulkonventionen, der bl.a. har fokus på den psykiske vold.

Den socialfaglige definition er udviklet af en arbejdsgruppe¹ bestående af faglige eksperter på feltet. Den er udarbejdet på baggrund af en kortlægning af internationale definitioner og begreber for psykisk vold² og to afholdte seminarer med oplæg³, drøftelser og deltagelse af relevante fagfolk, forskere og repræsentanter fra organisationer, der arbejder med vold. Den konsulterede litteratur ses i litteraturlisten.

Med kriminaliseringen af psykisk vold kommer der mere viden og flere erfaringer med definitioner af psykisk vold. Denne socialfaglige definition er derfor ikke endegyldig, men vil blive genbesøgt efter et stykke tid for at se, om der er behov for præciseringer.

¹ Arbejdsgruppen bestod af: Repræsentant fra Socialstyrelsen. Helle Hundahl, psykolog. Trine Rønde Kristensen, overlæge fra Center for Voldsramte. Helene Oldrup, specialkonsulent fra Lev Uden Vold. Sidstnævnte var projektleder. Sofia Kjær fra Lev Uden Vold var tilknyttet arbejdsgruppen som vidensmedarbejder.

² Oldrup et al.; 2018.

³ Oplæg på seminarer, se litteraturliste.

Socialfaglig definition af psykisk vold i nære relationer

En overordnet socialfaglig definition af psykisk vold i nære relationer lyder som følgende:

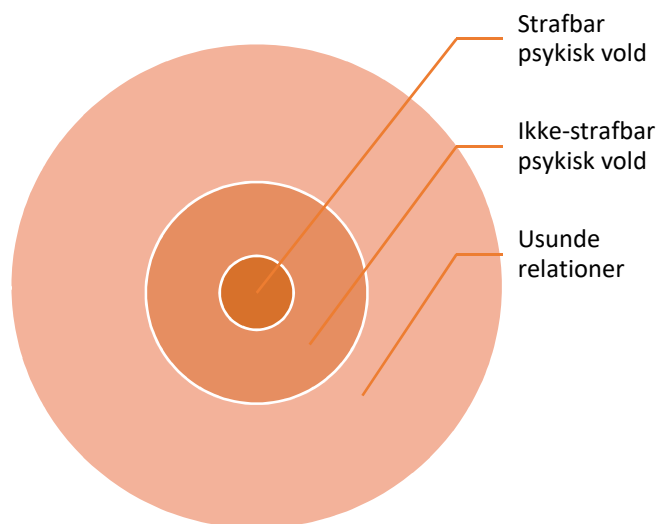
Psykisk vold i nære relationer er gentagne handlinger, som nedgør, ydmyger, krænker, manipulerer, truer eller isolerer. Handlingerne kan ske i affekt eller være planlagte og have til formål at kontrollere eller begrænse den voldsudsattes livsudfoldelse.

Psykisk vold kan foregå i mange typer af relationer og kontekster. Den kan optræde alene eller sammen med andre voldsformer som fx fysisk og seksuel vold. Hertil kommer, at psykisk vold grænser op til og overlapper med voldsformer som økonomisk vold, digital vold, negativ social kontrol og stalking. Det kan derfor være vanskeligt i nogle konkrete situationer at skelne mellem psykisk vold og disse voldsformer.

Denne definition har fokus på psykisk vold i *nære relationer*. Nære relationer forstås her som kæreste-, omsorgs- og familierelationer såsom:

- Nuværende eller tidligere parrelationer med børn eller uden børn. Par kan være personer af forskelligt og samme køn
- Forældre-barn relationer (både biologiske og ikke-biologiske) samt søskenderelationer (biologiske og ikke-biologiske)
- Andre familierelationer
- For mennesker, der ikke har par- eller familierelationer, kan indbefattes relationer, hvor der opleves nær tilknytning

Man skal være opmærksom på, at psykisk vold inden for hver af de nævnte relationer sker i forskellige sammenhænge, kan komme til udtryk på forskellige måder og kan medføre varierende konsekvenser.

Figur 1. Skematisk oversigt over spektrum af strafbar og ikke-strafbar psykisk vold samt usunde relationer. Figuren er skematisk og viser ikke noget om størrelsesforholdet mellem de tre typer.

Psykisk vold kommer til udtryk med forskellige alvorlighedsgrader. Den alvorligste form for psykisk vold er den strafbare psykiske vold. Herefter kommer det, vi kalder den ikke-strafbare psykiske vold. Denne vold ligger i et felt mellem den strafbare psykiske vold og "usunde relationer". Se figur 1. Grænserne mellem de tre kan være svære at definere.

De usunde relationer er kendetegnet ved bl.a. konfliktfyldte og affektbaserede kommunikationsmønstre. I tilfælde, hvor disse usunde relationer ændrer sig, mønstrene eskaleres og fx egner sig til at volde skade, er der tale om psykisk vold.

Grænsen mellem den strafbare og ikke-strafbare psykiske vold handler særligt om voldens karakter og intensitet. Den psykiske vold er på den måde et kontinuum af alvorlighedsgrader, hvor ikke blot handlinger, men også kontekst og tid er afgørende faktorer for, hvor grænserne mellem den strafbare og ikke-strafbare psykiske vold går.

Uddybninger af definitionen

Nedenfor gennemgås en række bemærkninger til og uddybninger af definitionen. Herunder en uddybning af den adfærd og de handlinger, der indgår i definitionen, kendetegnet ved psykisk vold samt risikofaktorer og konsekvenser.

Uddybninger af adfærd og handlinger

Den psykiske vold kommer til udtryk ved forskellige aktive og passive adfærds- og handlemønstre, hvor den sammenhæng, som de indgår i, er vigtig for at afgøre, om der er tale om psykisk vold. I det følgende har vi lavet en uddybet oversigt over forskellige former for adfærd, der kan være psykisk vold – jf. definitionen. Oversigten er ikke udtømmende. Psykisk voldelig adfærd kan både foregå, når den udsatte og udøver er alene eller foran andre.

Nedgørende, ydmygende og krænkende behandling

Dette kan komme til udtryk i form af verbale angreb og aggressioner, nedgørelse og nedværdigende adfærd, intimidering, ydmygelser, usande påstande og beskyldninger, latterliggørelse og overdreven kritik. Konkrete eksempler kan være at nedgøre den udsattes udseende eller udtalelser, forklare andre at den udsatte er psykisk ustabil eller at ignorere og fryse den udsatte ud. Andre eksempler kan være at tale grimt og give den udsatte nedværdigende øgenavne, at behandle den udsatte som en tjener eller at kritisere den udsattes måde at gøre rent, lave mad eller opdrage børn på.

Følelsesmæssig manipulation

Følelsesmæssig manipulation kan komme til udtryk ved, at udøver forsøger at overbevise den udsatte om usandheder for at få vedkommende til at blive usikker på egen hukommelse og opfattelse af en eller flere hændelser. Konkret hedder dette fænomen 'gaslighting'. Følelsesmæssig manipulation kan også komme til udtryk gennem overdreven jalousi og besiddertrang. Konkrete eksempler kan være gentagne beskyldninger om utroskab, at udøver ikke tager den udsattes følelser alvorligt, eller ved at udøver manipulerer den udsatte til at tro, at den skadelige adfærd er den udsattes egen skyld. Specifikke eksempler kan også være at få den udsatte til uretmæssigt at påtage sig skyld eller på anden måde påvirke den udsattes hukommelse negativt.

Trusler

Trusler er her forstået som verbale og nonverbale trusler. Der kan være tale om trusler, som i sig selv er strafbare, hvilket vil sige trusler, som er egnede til at fremkalde alvorlig frygt for eget eller andres liv, helbred eller velfærd. Der kan også være trusler om at forlade den udsatte og tage børnene med, at kæmpe for fratagelse af den udsattes forældremyndighed og samvær, at gøre skade på sig selv, eller trusler om utroskab eller lignende. Truende adfærd kan inkludere adfærd, der indgyder frygt og ekstra påpasselighed hos den udsatte. Trusler kan også specifikt være at udnytte den udsattes skrøbeligheder, som fx opholdsgrundlag eller handicap.

Isolation

Isolation kan komme til udtryk ved at begrænse den udsattes handlemuligheder eller kontakt til omverdenen. Det kan ske gennem isolation fra omgangskreds eller ved at begrænse adgangen til sundhedsvæsen, økonomi, uddannelse og arbejdsmarked. Det kan både ske gennem fysisk indespærring og frihedsberøvelse eller gennem fratagelse af den udsattes selvstændighed og mulighed for flugt. Konkrete eksempler på isolation kan være at overbevise den udsatte om, at udøver er den eneste, der forstår og værdsætter vedkommende. Isolation kan komme til udtryk ved at tilbageholde adgang til penge eller bestemme, hvornår den udsatte må forlade det fælles hjem.

Forskellige kontrolstrategier

Kontrolstrategier kan inkludere styrende eller dominerende adfærd, som underordner eller regulerer den udsattes opførsel eller gør den udsatte afhængig af udøveren. Kontrolstrategier kan fx inkludere overvågning, kontrol over kontakt til omverdenen – både direkte og via sociale medier, at holde den udsatte udenfor sociale begivenheder, samt aktiv nedbrydelse af den udsattes relationer. I nære relationer, hvor der er fælles børn, kan børnene bruges som en måde at kontrollere eller skade den udsatte. Specifikke eksempler på systematiske og kontrollerende handlinger kan yderligere være negativ social kontrol, æresrelateret vold og tvangsægteskaber.

Børn og unge kan være en del af partnervolden, idet de kan være udsat for den, overvære og leve i den. De kan ligeledes være udsat for andre former for psykisk vold, eksempelvis tilbagevendende afstraffelse for mindre forseelser, tilbagevendende afstraffelse for positiv adfærd såsom at smile, lege eller løse problemer. Det kan være afvisning, eksklusion fra familien, involvering af barnet i misbrug, kriminalitet mv.

Kendetegn ved den psykiske vold

Den psykiske vold er kendetegnet ved, at den foregår over tid. Psykisk vold kan have forskellige forløb og eksempelvis være eskalerende eller cirkulær (dvs. at volden gradvist optrappes, kulminerer og efterfølges af forsoning – hvorefter forløbet gentages). Psykisk voldelige handlinger er ligeledes karakteriseret ved at indgå i et mønster, hvor de enkelte handlinger hver for sig er harmløse, men hvor de tilsammen indgår i en kontrollerende adfærd.

Psykisk vold kan være konstant til stede eller forekomme periodevis. Psykisk vold optræder således i relationer, der på nogle tidspunkter er gode, og hvor den psykiske vold foregår sideløbende med positive aspekter i relationen.

Psykisk vold foregår ofte i relationer med asymmetriske magtrelationer. Asymmetrien kan både være socialt, økonomisk og uddannelsesmæssigt betinget eller hænge sammen med opholdsgrundlag. Den asymmetriske magtrelation kan også være psykologisk betinget og kan eksempelvis opstå i tilfælde, hvor den ene part truer med fysisk vold. I sådanne relationer kan den psykiske vold eskalere og føre til fysisk vold og ultimativt føre til drab.

Den psykiske vold kan også være situationelt bestemt, dvs. opstå med afsæt i bestemte begivenheder. Det kan være i forbindelse med konflikter om økonomi, børneopdragelse, stress og misbrug. Det kan fx hænge sammen med ringe vredeskontrol, fjendtlighed mod hinanden, ringe evner til at løse konflikter og ringe kommunikationsevner. Sådanne forhold kan være kendetegnet ved skiftende magtbalancer, der indebærer en gensidighed, hvor det er vanskeligt at adskille, hvem der er udøver og udsat.

Udøveren af psykisk vold kan have forskellige motiver og hensigter. Psykisk vold kan være kalkuleret, planlagt og blive anvendt til at kontrollere den udsatte. Den kan også ske i affekt og som en del af fx gentagne følelsesudbrud. Den kan være situationsbestemt og ske i særlige situationer som fx ved indtagelse af alkohol, i stressede situationer eller ved et ønske om opmærksomhed og kontakt i et parforhold. Fælles er dog, at handlingerne er egnet til at ændre den udsattes adfærd.

Risikofaktorer og konsekvenser

Alle kan blive udsat for psykisk vold, men nogle grupper har større risiko for at blive udsat for denne form for vold. En ny dansk undersøgelse har dokumenteret, at kvinder langt oftere end mænd oplever psykisk vold. Undersøgelsen viser i øvrigt, at yngre personer har større risiko for at være udsat for psykisk partnervold, ligeledes personer med dårlig økonomi, som har børn og som i mindre grad er under uddannelse. Disse sammenhænge gælder for både mænd og kvinder, men stærkest for kvinder. Kvinder som har været anbragt som barn har næsten dobbelt risiko for at blive udsat for psykisk partnervold.

Psykisk vold er i undersøgelsen målt med to spørgsmål, der ser på, om personen har oplevet trusler om vold, og om personen har oplevet at blive nedværdiget, ydmyget, latterliggjort, kritiseret og kaldt øgenavne. Trusler om fysisk vold er en adfærd, som især kvinder må formodes at opleve. Samtidig er der ikke spurgt ind til den form for psykisk vold, som mænd særligt formodes at opleve, som fx trusler om fratagelse af samvær med børn og i forbindelse med parbrud. Derfor fremstår det mere udokumenteret, i hvilket omfang mænd er udsat for psykisk vold.

Det er dokumenteret, at psykisk vold i nære relationer har konsekvenser for den udsatte på baggrund af relationen til den, der udøver volden, og den kontekst, volden foregår i. Jo mere knyttet og afhængig den udsatte er af voldsudøveren – fx følelsesmæssigt og som resultat af asymmetriske magtforhold – des større vil risikoen være for langvarige negative konsekvenser. At være udsat for psykisk vold fra et menneske, man har knyttet sig tæt til, nedbryder selvværdet, gør det svært at mærke egne grænser og trækker spor ind i andre relationer. Konsekvenserne kan fx være lavt selvværd, angst og depression, symptomer på PTSD, psykosomatiske symptomer og selvmord. Psykisk vold kan også have konsekvenser for den udsattes sociale forhold og medføre nedsat funktionsevne, social isolation og langtidssygemelding.

Når børn udsættes for psykisk vold gennem opvæksten, vil deres opvækst dreje sig om overlevelse i stedet for udvikling, og de vil have svært ved at udvikle et positivt selvbillede. Samtidig vil den psykiske vold have en negativ indflydelse på indlæring, følelsesliv, psykisk sundhed, selvværd og tilknytning. Udover ovennævnte konsekvenser viser undersøgelser, at børn, der vokser op og overværer en omsorgsperson udsat for vold, har større risiko for selv at udøve vold i voksenlivet.

Litteraturliste

- Carr, Alan (2016): "The *Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology – A Contextual Approach*", 3. udgave, London og New York: Routledge.
- Oldrup, Helene og Kjær, Sofia (2018): "Kortlægning af definitioner og begreber om psykisk vold", Lev Uden Vold.
- Ottosen, Mai Heide og Østergaard, Stine Vernstrøm (2018): "Psykisk partnervold – en kvantitativ kortlægning", VIVE.

Oplæg

- Helene Oldrup, specialkonsulent i Lev Uden Vold: *Definitioner af psykisk vold.*
- Mai Heide Ottosen, seniorforsker, VIVE: *Hvordan måler vi psykisk vold? Omfang, risici, udsatte.*
- Lonni Jørgensen, socialrådgiver, Danners krisecenter: *Krisecentrenes perspektiv på psykisk vold.*
- Jørgen J. Jensen, projektleder og Jan Lindell, Seniorrådgiver, Mandecentret København: *Viden om mænd og psykisk vold.*
- Sherin Khankan, stifter af Exitcirklen: *Psykisk vold og negativ og religiøs social kontrol.*
- Liselotte Pedersen, afdelingsleder og psykolog, Dialog Mod Vold: *Viden om udøvere af psykisk vold.*